

Władysława Szulakiewicz

ORCID: 0000-0001-8614-2955
Akademia Ignatianum w Krakowie

Nauczyciel i wychowanie do wartości. Idee księdza Karola Mazurkiewicza

A Teacher and Education for Values. Ideas of Father Karol Mazurkiewicz

KEYWORDS ABSTRACT

Karol Mazurkiewicz,
ideas, education,
values, teacher,
pedeutology

The aim of the article is to show the views of Father Karol Mazurkiewicz concerning a teacher and education for values. The deliberations contained in this text are a part of the discussion concerning the history of the theory of upbringing and pedeutology. His pedagogical publications became the basis of the analyses and interpretations. The analyses of sources were carried out according to the methodology of the historical and pedagogical research. The article presents the pedeutological ideas developed by the priest against the background of his brief scientific biography. Father Mazurkiewicz compared a teacher to a priest. In the context of the education for values, a distinctive feature of the views of Fr Mazurkiewicz was the formulation of pedagogical principles that play an important role in the educational activity of both lay teachers and members of the clergy dealing with upbringing and teaching. The discussion leads to the conclusion that the ideas related to the teacher's personality traits and tasks were derived from the concept of upbringing. Fr Mazurkiewicz understood upbringing as shaping a man in accordance with the values such as good, truth and beauty. These ideas have not lost their validity. Therefore, the main intention of the undertaken research is to show that values such as good, truth and beauty can and should be promoted in contemporary schools and in upbringing activities carried out by various institutions. The principles stemming from them have a timeless value in shaping proper interpersonal relations and preparing a person for living in the society.

SŁOWA KLUCZE ABSTRAKT

Karol Mazurkiewicz, idee, wychowanie, wartości, nauczyciel, pedeutologia

Celem artykułu jest ukazanie poglądów ks. Mazurkiewicza dotyczących nauczyciela i wychowania do wartości. Rozważania zawarte w prezentowanym tekście wpisują się w problematykę dotyczącą historii teorii wychowania i pedeutologii. Podstawą analiz i interpretacji stały się jego publikacje pedagogiczne. Przedstawione analizy źródeł zostały przeprowadzone zgodnie z metodologią badań historyczno-pedagogicznych. W artykule na tle skrótoowo przedstawionego rysu biografii naukowej omawianego autora zaprezentowano wypracowane przez duchownego idee pedeutologiczne. Ks. Mazurkiewicz wychowawcę porównywał do kapłana i duszpasterza. Cechą znaną poglądów ks. Mazurkiewicza, w kontekście wychowania do wartości, było formułowanie zasad pedagogicznych ważnych w działalności wychowawczej nie tylko nauczycieli świeckich, ale i duchownych zajmujących się wychowaniem i nauczaniem. Wывód prowadzi do wniosku, że idee odnoszące się do cech osobowości i zadań nauczyciela zostały wyprowadzone z koncepcji wychowania. Wychowanie pojmował jako tworzenie człowieka zgodnie z takimi wartościami, jak dobro, prawda i piękno. Idee te nie straciły na ważności i dzisiaj. Dlatego główną intencją podjętych badań jest wskazanie, że wartości takie jak dobro, prawda i piękno mogą i powinny być realizowane we współczesnej szkole oraz wychowaniu prowadzonym przez różne instytucje. Wypływające z nich zasady mają ponadczasową wartość w kształtowaniu właściwych relacji międzyludzkich i przygotowaniu człowieka do życia w społeczeństwie.

Wychowawca, jak kapłan, przygotowuje do życia dusze ludzkie.
Jeden i drugi sięga w świat ideałów i w świat nadprzyrodzony.
(Karol Mazurkiewicz 1937c: 69)

Wstęp

Karol Mazurkiewicz należy do grona nieco zapomnianych przedstawicieli nauk o wychowaniu. W bieżącym roku (2022) przypada 80. rocznica śmierci księdza Karola Mazurkiewicza, pedagoga, historyka wychowania, zasłużonego duszpasterza. Dorobek publikacyjny ks. Mazurkiewicza z zakresu nauk o wychowaniu wpisuje się w obszar historii wychowania, teorii wychowania i pedeutologii. Ta ostatnia subdyscyplina jest najbardziej pomijana w dotychczasowej historiografii pedagogicznej, a niesłusznie. Natomiast w dotychczasowym piśmiennictwie pedagogicznym omówiono publikacje z historii wychowania (Hellwig 2001, 1993; Kabacińska 2008; Szulakiewicz 2000)

i częściowo z zakresu teorii wychowania (Chmaj 1962; Skoczyła 2017, 2019). Dlatego w niniejszym szkicu podejmuję próbę nakreślenia zarysu idei pedeutologicznych ks. Mazurkiewicza, poszukując odpowiedzi na pytanie: Jaki powinien być nauczyciel, aby zapewnić dziecku wychowanie do wartości? Jakie zadania spoczywają na nauczycielu-wychowawcy, aby wychowanie było realizowane w świecie wartości? Wartości to kategoria, która jest obecna w każdej dyscyplinie naukowej i kulturze¹. Dla przykładu warto przytoczyć sentencję Władysława Stróżewskiego, który o wartościach mówił tak: „Każdą wartość, w tym także idea kierownicza formacji kulturowych, musi być odniesiona do dobra. Dobra samo w sobie przekracza wszelkie ograniczenia kulturowe, z drugiej jednak strony wkracza w każdą z kulturowych formacji i uzasadnia ją jako dobro dla. Bez odniesienia do dobra żadna nie znajdowałaby swej dostatecznej racji” (Stróżewski 1992: 127). Takie rozumienie wartości jest istotne dla nauk o wychowaniu i bliskie interpretacji wychowania do wartości w ujęciu ks. Mazurkiewicza, którego idee zostaną zaprezentowane w niniejszym artykule.

Karol Mazurkiewicz – kilka faktów z biografii

Karol Mazurkiewicz urodził się 17 lutego 1881 r. Doświadczenie pedagogiczne zdobywał od roku 1902, kiedy to rozpoczął pracę w szkole ludowej w Bartodziejach koło Wągrowca, mając wówczas 21 lat. Przygotowanie do zawodu nauczyciela zdobywał najpierw w preparandzie w Rogoźnie Wielkopolskim, a następnie ukończył seminarium nauczycielskie w Kcyni (Kabacińska 2008: 561)². W 1906 roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Poznaniu, a w 1910 roku przyjął święcenia kapłańskie w Gnieźnie. Przez następne lata łączył działalność nauczycielską i udział w życiu naukowym z obowiązkami wynikającymi z bycia duchownym, pełniąc różne funkcje w wyznaczonych mu parafiach. Swą aktywnością wpisywał się do grona duchownych, którzy troszczyli się o wychowanie religijne młodzieży i włączali się w działalność edukacyjną Kościoła³.

W 1919 roku ks. Mazurkiewicz rozpoczął studia na Uniwersytecie Poznańskim, w pierwszej polskiej Katedrze Pedagogiki, którą kierował Antoni Danysz⁴. Pod jego kierunkiem przygotował rozprawę doktorską pt.: *Początki Akademii Lubrańskiego*

¹ Interesujące ujęcie wartości znajdujemy m.in. w opracowaniach takich autorów jak: Antoni Siemianowski (1986), Władysław Stróżewski (1992), Bogusław Wolniewicz (1993).

² Bogatą historię seminarium w Kcyni przedstawił K. Gorzejowski (1936).

³ Szerzej na ten temat: J. Szczepaniak 1997, 1999.

⁴ Antoni Danysz (1853–1921) doktoryzował się na Uniwersytecie Wrocławskim (1876), habilitował z pedagogiki i dydaktyki na Uniwersytecie Lwowskim w 1895 roku, w 1919 objął kierownictwo Katedry Pedagogiki Uniwersytetu Poznańskiego.

w Poznaniu 1519–1535. *Przyczynek do dziejów rozwoju nauk humanistycznych w Polsce*, wydana w 1921 roku, uzyskując stopień doktora w 1922 roku. Następnie podjął wykłady zlecone z pedagogiki w Seminarium Duchownym w Poznaniu (*Pamiętnik szóstego Zjazdu w Poznaniu 8 IV–10 IV 1931*: 255; Szpet 2003: 158). Ponadto wykładał także historię wychowania i dydaktykę w Wyższej Szkole Handlowej w Poznaniu (Hellwig 2001: 157)⁵. W roku 1924 został powołany do pełnienia obowiązków proboszcza w parafii św. Jana Jerozolimskiego na Komandorii w Poznaniu. W 1926 roku na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie odbyła się jego habilitacja. Rozprawa habilitacyjna nosiła tytuł *Benedykt Herbest. Pedagog – organizator szkoły polskiej w XVI wieku, kaznodzieja – misjonarz doby reformacji*. W roku 1926 został profesorem w Seminarium Duchownym w Poznaniu.

Jego aktywność nauczycielska i pisarstwo naukowe sprawiły, że był powoływany w skład towarzystw i komisji naukowych⁶. Już w 1916 roku został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Od 1925 roku działał w Komisji do Badania Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce. W sierpniu 1930 roku został współpracownikiem Komisji dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa PAU (Szulakiewicz 2000: 253, 255).

W okresie międzywojennym uczestniczył w działalności Związku Zakładów Teologicznych w Polsce pod wezwaniem św. Jana Kantego (Skoczylas 2018: 35) i odbywających się w latach międzywojennych zjazdach tego związku⁷. Podczas zjazdów wygłaszał referaty, a niekiedy prowadził obrady w Sekcji Katechetyczno-Dogmatycznej lub Sekcji Pedagogiki i Katechetyki. Tej ostatniej przewodniczył. Przykładowo podczas piątego zjazdu przedstawił referat na temat: *Program i metoda nauczania pedagogii*, w czasie ósmego zjazdu wygłosił dwa referaty, pierwszy w Sekcji Pedagogiki i Katechetyki pt. *O kardynalne hasło nowoczesnej pedagogiki*⁸ i podczas posiedzenia plenarnego *Czynnik dydaktyczny na naszych katedrach (Pamiętnik ósmego Zjazdu... 1937: 6, 8)*.

W początkowym okresie II wojny światowej pełnił nadal obowiązki proboszcza oraz należał do tajnego Polskiego Komitetu Narodowego. W 1941 roku został aresztowany przez gestapo i przewieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau. Następnie w październiku 1942 roku został przewieziony prawdopodobnie w okolice Linzu (Austria), gdzie pozbawiono go życia w komórce gazowej.

⁵ Z tego okresu ukazały się jego wykłady pt. *Pedagogika i dydaktyka. Wykłady ks. prof. Mazurkiewicza na Wyższym Kursie Pedagogicznym. Koło Naukowe. Towarzystwo Studentów Akademii Handlowej w Poznaniu* (Mazurkiewicz 1938).

⁶ Wykaz ważniejszych publikacji ks. Mazurkiewicza w bibliografii niniejszego artykułu.

⁷ Szerzej na ten temat w pamiętnikach ze zjazdów, patrz: Bibliografia niniejszego artykułu.

⁸ Tekst artykułu opublikowanego w tomie pozjazdowym nosił tytuł *O hasło wychowawcze dzisiejszej doby*.

Nauczycieli wobec idei wychowania do wartości

Rozważania ks. Mazurkiewicza wpisujące się w obszar problemowy dotyczący interpretacji wychowania do wartości i zadań nauczyciela zostały zawarte w kilku jego publikacjach wydanych w okresie międzywojennym. Szczególnie cenna dla niniejszych rozważań jest książka zatytułowana *Wychowanie w świetle prawdy chrześcijańskiej*. Warto prześledzić przynajmniej niektóre idee pedeutologiczne tego autora mówiące o wspomnianych problemach, tj. zadaniach nauczyciela i wychowaniu do wartości. Już na samym początku należy podkreślić, że w swych rozważaniach szukał odpowiedzi na pytanie, jaki powinien być nauczyciel i jakie musi mieć zalety, aby być wychowawcą, który przekazuje najważniejsze wartości w życiu człowieka.

Książd Mazurkiewicz problem nauczyciela, tj. jego przygotowania do wykonywania tego zawodu, cechy osobowości i powinności wyprowadził z pojęcia wychowania. Wskazywał na cele i środki realizacji wychowania. Przy czym dla niego nauczyciel to jednocześnie wychowawca, nie rozdzielał tych funkcji. Ważnym dla ks. Mazurkiewicza w kontekście działalności pedagogicznej staje się w ogóle rozumienie istoty wychowania. Wychowanie w interpretacji Mazurkiewicza, to „stwarzanie człowieka” (Mazurkiewicz 1937c: 10). W swych rozważaniach na temat wychowania dodaje, że każdy człowiek ma prawo do wychowania, a wypływa ono z kilku przyczyn. Są to: 1. Prawo do życia, 2. Prawo doskonałości wychowanka, 3. Prawa i obowiązki współżycia z innymi (Mazurkiewicz 1937c: 16–17). Kategorie, którymi posługuje się w swych rozważaniach na temat wychowania i wychowawczej roli nauczycieli, sprowadzał do znaczenia wartości w życiu człowieka. To one implikowały podstawowe zadania wychowawcy wypływające z takiej właśnie koncepcji wychowania. A koncepcja ks. Mazurkiewicza wynikała z przesłania, że podstawową ideą działalności wychowawczej powinno być wychowanie z poszanowaniem wartości czy też inaczej cnót kardynalnych, takich jak: prawda, dobro, piękno. To im podporządkowywał pożądane cechy nauczyciela, nazywając je cnotami, to ze względu na nie formułował zadania dla nauczycieli-wychowawców. Bo głosił pogląd, że:

[...] cele wychowawcze można sprowadzić do trzech najważniejszych mianowników, ustanowionych przez Arystotelesa jako ostateczne kresy wszech dążeń ludzkich. Są to: Prawda, obejmująca kulturę naukową; Dobro: indywidualne, oparte na kulturze etycznej, społeczne, na kulturze zbiorowej, ogólnoludzkie na kulturze religijnej; Piękno ujawniające się zewnętrznie w kulturze fizycznej i materialnej, oraz uszlachetniające człowieka wewnątrznie – kulturę estetyczną (Mazurkiewicz 1937c: 37).

Uznając te wartości, tj. dobro, prawdę i piękno, formułował także zakres kwalifikacji wychowawców. Wychodził z założenia, że „Podstawą wszech cnót wychowawczych jest zamiłowanie do stanu nauczycielskiego, czyli powołanie do stanu nauczycielskiego,

inaczej spadnie wychowawca do roli suchego mechanika i ugrzęźnie w rutynie” (Mazurkiewicz 1937c: 69). Zaczynając od przemyśleń na temat wynikających z cnoty dobra kwalifikacji wychowawców, ks. Mazurkiewicz, przekonywał, że dobry wychowawca jest jak ojciec, a dobroć łączy się z miłością. Ta z kolei rodzi cnotę cierpliwości tak potrzebną nauczycielom. Z miłości do wychowanka nie wynika jednak spoufalanie się z nim czy też tolerowanie błędów. Z idei dobra, według omawianego duchownego, wypływa konieczność bycia sprawiedliwym, co ujął tak: „Ręka w rękę z miłością iść musi w staraniach wychowawczych sprawiedliwość” (Mazurkiewicz 1937c: 70). Dla ks. Mazurkiewicza jedną z najważniejszych wartości była prawda. Stanowiła dla niego kategorię dominującą w procesie wychowania. Jakie w tej kwestii widział przymioty nauczyciela? W tej sprawie wypowiedział kilka postulatów, nazywając nauczyciela przedstawicielem prawdy. To oznaczało, że:

Jako taki ma obowiązek służyć wychowankowi informacją, radą, wskazówką, pouczeniem i wszelkimi wiadomościami, odzwierciedlającymi prawdę; wychowanek zaś ma prawo zbliżać się do wychowawcy jako do drogowskazu, podającego właściwą drogę. Wiara w prawdomówność wychowawcy jest nieodzownym warunkiem owocnej wychowawczej pracy (Mazurkiewicz 1937c: 75).

Postulował, że jeśli nauczyciel chce wychowywać do prawdy, sam musi być uosobieniem prawdy we wszystkim, co mówi i czyni. Wychowanek musi widzieć w wychowawcy odbicie prawdy, a dzięki temu odnajdzie w nim oparcie w swych niepewnościach czy wątpliwościach. Prawda nakazuje, aby nauczyciel był wzorem prawego postępowania.

I trzecia wartość implikująca i wychowanie, i pracę nauczyciela, czyli piękno. Z niej wynika dla nauczyciela nakaz, aby w wychowanku wyrobić poczucie piękna. Piękno wymusza określone przymioty wychowawcy. A przejawiają się one nie tylko w zewnętrznym wyglądzie nauczyciela, chociaż jest on istotny, ale w tym, co ks. Mazurkiewicz nazwał poczuciem taktu. Poczucie taktu określił jako dar Boży. Takt w swych poglądach łączył ze słowem, a słowo miało być odbiciem piękna. Piękno w zawodzie nauczyciela powinno być, zdaniem ks. Mazurkiewicza, połączone z prawdą moralną, a estetyczny wygląd zharmonizowany z odpowiednią wewnętrzną wartością, z pięknem duszy. Twierdził, że ta dziedzina wychowania, którą współcześnie nazwalibyśmy wychowaniem estetycznym, jest zaniedbana i wymaga naprawy. Na koniec swych wywodów na temat piękna w wychowaniu konstatuje: „Odczucie piękna jest zawsze wzorem subtelności kultury duszy” (Mazurkiewicz 1937c: 78). Te wskazane wartości okazują się podstawowymi ideami w procesie budowania tożsamości jednostki. Ich prawdziwe rozumienie ułatwia każdemu człowiekowi życie, dlatego muszą być realizowane w procesie wychowania.

Biorąc pod uwagę konieczność realizacji tak rozumianego wychowania, które tworzy człowieka, nauczyciele mają i obowiązek, i prawo używania wszelkich środków wychowawczych ku dobru wychowanka. Przestrzegają jednak, że wychowawcy nie mają jednakowoż praw absolutnego rozporządzania osobą wychowanka. Co więcej, nawet rodzicom, w jego opinii, nie przysługuje to prawo, bo nie są przecież właścicielami dzieci, a dali im jedynie życie.

W swoich publikacjach wychowanie (działalność wychowawczą) sytuuje w realnym świecie, nie idealizuje go i nie odrealnia. Przekazuje swoim czytelnikom, że w świecie, w którym żyjemy, jest zarówno zło, jak i dobro. Postuluje, aby rzeczywistość oceniać jednak racjonalnie i wtedy budować czy zakreślać idee i zasady wychowania. Dlatego twierdzi, że: „Świat nie jest zupełnie zły, bo byłby piekłem, ani też nie jest zupełnie dobry, bo byłby rajem” (Mazurkiewicz 1936: 17). Tak też człowiek musi być przysposobiony do życia w tym świecie, umieć poradzić sobie ze złem i cieszyć się dobrem. Skoro w świecie jest dobro, to zadaniem wychowania jest uczenie tego dobra. Warto zapytać, jak ks. Mazurkiewicz zalecał czynić dobro i uczyć dobra? W tej kwestii wskazuje na jedną z zasad. Przekonuje, że aby uczyć dobra innych, samemu trzeba być dobrym. Co według niego oznacza być dobrym? W swej interpretacji problemu odwołuje się do właściwego rozumienia „ja” i „ty”. Stwierdza więc: „W tej pracy chodzi nie tylko o własne «ja», ale także o miłe, bliskie «ty» i o dalsze «on», i o jak największą liczbę mnogą, z którą się spotykamy w podróży życia” (Mazurkiewicz 1936: 19). Czytając teksty ks. Mazurkiewicza, dostrzec można w nich wielką wartość takiego rozumienia życia i postępowania człowieka, by własne ja nie przesłaniało właściwego postrzegania drugiego człowieka. Przestrzegają przed tolerowaniem takiej sytuacji, kiedy to u niektórych osób nie ma na horyzoncie ty, jest jedynie ja. I człowiek jest tylko zajęty własnym ja. Wówczas, w opinii ks. Mazurkiewicza, człowiek posługuje się faryzeuszowską logiką, która nie pozwala odróżnić dobra od zła. Nie patrzy na dobro ze stanowiska ogółu, lecz dobra partii i interesów egoistycznych. „A przecież prawda i dobro są i pozostaną zawsze wartościami, które należy uznać, zarówno, czy one wypływają po tej, czy po tamtej stronie, czy u przyjaciela, czy u wroga, bo są one odbiciem wiecznej Prawdy, i wiecznego Dobra z Boga” (Mazurkiewicz 1936: 13–14). Postuluje więc wiarę w dobro świata i istnienie wartości. Z tego wypływa przesłanie, że wychowawca musi być nastawiony pozytywnie do wychowanka, a kary może stosować tylko wtedy, gdy już inne środki zostały wyczerpane.

Mówiąc o obowiązkach i prawach wychowawców, podejmuje także kwestie instytucji odpowiedzialnych za wychowanie, wyróżniając cztery ich kategorie i nazywając je komórkami. Są to: rodzina, naród-państwo, Kościół katolicki oraz szkoła. W każdej z tych komórek społecznych odbywa się wychowanie. Jednak szczególnie szkole przypisuje wyjątkową rolę, nazywając ją „narzędziem wychowawczym” (Mazurkiewicz 1937c: 55 i n.). Podkreśla w swoich interpretacjach, że działalność wychowawczą

szkoły i nauczyciela determinuje wiele czynników. Jednak wartości w wychowaniu okazują się, dla tego autora, podstawowymi kategoriami i drogowskazami w procesie rozwoju jednostki. Ich właściwe rozumienie w wychowaniu i realizacja ułatwia przygotowanie jednostki do życia tak indywidualnego, jak i w społeczeństwie. Za takie wychowanie w duchu wartości odpowiedzialny jest przede wszystkim nauczyciel.

Istotnym wyznacznikiem myśli pedeutologicznej ks. Mazurkiewicza jest próba spojrzenia na istotę nauczyciela jako na kapłana, duszpasterza prowadzącego swoich wychowanków ku dobru. Takie ujęcie mamy w szkicu pt. *Duszpasterz wobec nauczycieli* opublikowanym w roku 1933. Wypowiadając się na temat zawodu nauczyciela, porównywał go z kapłaństwem, widząc zbieżność wynikającą z istoty powołania tak duchownych, jak i nauczycieli. Nauczyciel w istocie jest dla niego duszpasterzem. Swoje uwagi odnosi do duchownych podejmujących się zadania nauczania i wychowania. Twierdzi jednak, że także duchowni powinni być zaznajomieni z pedagogiką, bo każdy, kto chce być nauczycielem, powinien posiadać znajomość wiedzy pedagogicznej. Odniósł się też do ówczesnego stanu publikacji pedagogicznych i wyraził pogląd, że są one poświęcone jedynie sprawom nauczania, a pomija się w nich problemy wychowania⁹. Uznaje to za znak czasów. Jako przykład nauczyciela, a zarazem duszpasterza podaje ks. Jana Bosko (Mazurkiewicz 1937a). Na przykładzie Jana Bosko¹⁰ omawia cechy dobrego wychowawcy, nazywając go wielkim mistrzem wychowania młodzieży. Przekonuje, że był on takim mistrzem, który nie tylko kształcił rozum młodzieży, ale i wpływał na ich serce i wolę, kształcąc charakter w pożądanym kierunku. Jan Bosko wpływał na młodzież, zdaniem Mazurkiewicza, słowem i przykładem. Mówiąc o nim jako duszpasterzu-wychowawcy przypominał najważniejszą zasadę, którą kierował się założyciel zgromadzenia salezjanów w swej działalności. Brzmiała ona tak: „Duszpasterz musi przede wszystkim okazywać serce młodzieży. Kto jej nie kocha, niech lepiej da spokój działalności...” (Mazurkiewicz 1937a: 153).

W swych rozważaniach odniósł się do sprawy duchownych pracujących w szkole i współpracujących z gronem nauczycielskim. Według ks. Mazurkiewicza powinni oni być wzorem, jak w trudach wychowawczych zachować cierpliwość i nie tracić woli, i nie zniechęcać się do pracy wychowawczej. Nawoływał do współpracy szkoły i nauczycieli oraz Kościoła i duchownych do współdziałania w dziele wychowania społeczeństwa.

Odpowiadając na podstawowe pytanie, jaki powinien być nauczyciel-wychowawca, posługiwał się kategorią „osobistość wychowawcy” i pisał: „Ponieważ wpływ

⁹ Kwestie znaczenia wiedzy pedagogicznej w pracy nauczycieli omawiał także podczas zjazdów Zakładów Teologicznych w Polsce.

¹⁰ Jan Bosko (1815–1888) – duchowny włoski, założyciel zgromadzenia salezjanów i współzałożyciel salezjanek. O ideach pedeutologicznych ks. J. Bosko i nauczycielach szkół salezjańskich w publikacji: Wierzbicki 2011.

wychowawcy musi być budujący, wychowawca winien odznaczać się wybitnymi zalecaniami osobistymi, aby móc dodatnio urabiać młodą budzącą się do życia duszę młodego człowieka” (Mazurkiewicz 1937c: 65).

Ukazując złożoność istoty zawodu nauczyciela, jego wychowawczy wpływ dostrzegł w tym, że musi on być dobrze przygotowany do nauczania swego przedmiotu. Wówczas będzie dobrym przykładem dla swych uczniów w podejmowaniu obowiązków. Przestrzegł przed ospałością w działalności nauczyciela i posługiwał się kategorią opieszałości nauczycielskiej (Mazurkiewicz 1937c: 67), która nie sprzyja ani wychowaniu, ani nauczaniu.

W procesie wychowania oprócz nauczycieli i szkoły, jak już wspomniano, współuczestniczą rodzice. W tym kontekście zwraca uwagę na niebezpieczeństwa złych wychowawczo działań rodziców. Do takich zalicza m.in. gorliwość rodziców, którą uznaje za niebezpieczne zjawisko w procesie wychowania. Taka postawa rodziców może niweczyć wszystkie inne działania wychowawcze, w tym efekty pracy nauczycieli.

Rozumiejąc wychowanie jako stwarzanie człowieka, dowodził i przekonywał, że trzeba mieć świadomość różnych niedoskonałości człowieka, a tym samym społeczeństwa, w którym przychodzi funkcjonować każdemu człowiekowi. I w tym kontekście kolejny raz powraca do sprawy: jednostka a społeczeństwo, ja indywidualne i ja w relacji do drugiego człowieka. W jego opinii wadą, z której wynika wiele problemów tak dla jednostki, jak i społeczeństwa jest wada nazwana przez niego „pierwszą miłością człowieka”, a jest nią „własne ja” (Mazurkiewicz 1937c: 190). Tak więc podstawowym zadaniem wychowawcy jest ukazanie wychowankowi, że istnieje drugi człowiek, który także ma potrzeby, prawa, a czasem może nawet większe prawa aniżeli owo ja. Wychowawca powinien dążyć do tego, aby wykształcić u wychowanków właściwe rozumienie obecności drugiego człowieka i przyzwyczajać ich do jego przestrzegania.

Innym zadaniem pedagogów jest kształtowanie pożądanego wychowawczo okazywania uczuć. Uczucia i ich znaczenia dziecko musi poznawać stopniowo i w jednoznacznym rozumieniu ich znaczenia w życiu każdego człowieka i społeczeństwa. Dlatego uważał, że wychowawca musi także w uczuciach być pogładowy, tzn. jak najwyraźniej je uzewnętrzniać, aby dziecko je poprawnie zrozumiało. Kolejnym wymiarem działalności wychowawczej według ks. Mazurkiewicza było stosowne w danej sytuacji postępowanie, co łączyło się z owym ukazywaniem uczuć przez każdego człowieka. Opisuje to następującym stwierdzeniem: „Kto sieje miłość, sprząta miłość!” (Mazurkiewicz 1937c: 192). Dlatego wychowawca musi uczyć wychowanka, że w świecie praw każdego człowieka obowiązuje określony porządek, który naznaczony jest nie tylko prawami, ale i obowiązkami. Pierwszych uczuć dziecko doznaje w rodzinie, ale i szkoła musi wziąć odpowiedzialność za proces wyrabiania w uczniach właściwej postawy wyrażającej się w okazywaniu uczuć wobec drugiego człowieka i świata. Te kwestie muszą być unormowane według zasady:

Zachowując porządek miłości bliższej i dalszej, należy każdemu oddawać, co mu się należy, a nieraz nawet ponad to, podporządkowując uczucia miłości własnej uczuciom wyższym. Wychowanek musi zatem także z wolna rozumieć, że gdy zajdzie konflikt między uczuciem przywiązania do jakiejś osoby lub rodziny, a miłością Ojczyzny, Kościoła, Boga, zwyciężyć winno uczucie wyższe, a więc miłość Ojczyzny, Kościoła, Boga” (Mazurkiewicz 1937c :193).

Dla interesujących nas rozważań o pracy nauczyciela i wychowania do wartości przydatne stają się idee wypowiedziane przez ks. Mazurkiewicza w opracowaniu pt. *Czego uczą nas kryzysy ubiegłych wieków*. Bo przecież wychowanie musi być realizowane w czasach kryzysów, których los nie oszczędza żadnemu pokoleniu, zwłaszcza kolejnym pokoleniom Polaków. Zdaniem ks. Mazurkiewicza kryzysy wynikają z braku wiary i egoizmu. Egoizm nazywa chorobą. W jego opinii:

Tępić go należy w każdej postaci, bo to zakapturzony wielki wróg nasz. Walka z egoizmem to nie negacja świata, dóbr i radości jego; to nie potępienie doczesności i celów ziemskich. Mogę i mam kochać samego siebie, powinienem pracować i starać się o odpowiednie stanowisko i utrzymanie własne, nawet o wygody i plusy materialne, skoro je tylko uczciwie zdobywam, boć na to Pan Bóg kazał człowiekowi podbijać ziemię i zdobywać jej wartości, aby z nich korzystał (Mazurkiewicz 1933: 29).

Egoizm i wszelkie z niego płynące wady i grzechy osobiste, klasowe czy narodowe są głównym źródłem niedomagań i wszelkich kryzysów. Wyzwalać nam się zatem potrzeba z ciasnego samolubstwa i wznosić codziennie na coraz to wyższe stanowisko, ogarniające szersze horyzonty. Tym punktem orientacyjnym i najbardziej pobudzającym bodźcem do działań wyższych, wkraczających w dziedzinę idei i ideałów, jest cnota przeciwna samolubstwu, sięgająca najdalej w nieskończoność, stąd słusznie królową cnót zwana jest: miłość chrześcijańska (Mazurkiewicz 1933: 31).

I z tymi słowami ks. Mazurkiewicza musimy się zgodzić, doświadczając egoizmów współczesnej Europy i nie tylko, egoizmów, które wywołują nie tylko kryzysy, ale katastrofy.

Omawiany duchowny po nakreśleniu trudności towarzyszących wychowaniu sformułował niespotykaną w literaturze pedagogicznej tezę, że działalności nauczyciela towarzyszą liczne radości. A radości wychowawcze wypływają, w jego opinii, z tego samego źródła, co uniesienia artysty, który tworzy dzieło. Dziecko dobrze wychowane jest dziełem nauczyciela-wychowawcy. Artysta przelewa w swe dzieło wymarzone idee, a wychowawca rozbudza i kształtuje życie wychowanka na obraz i podobieństwo Boga.

Uwagi końcowe

Z analizy pism ks. Mazurkiewicza można wyprowadzić takie oto przesłanie: takie jest wychowanie, jaki jest nauczyciel. Pięknie brzmi interpretacja wychowania wypowiedziana przez ks. Mazurkiewicza, który mówił: wychowywać znaczy tworzyć człowieka. A tworzyć go trzeba, kierując się zasadą dobra, prawdy i piękna. Piękna rozumianego także jako piękno moralne. Cechą zmienną jego poglądów pedeutologicznych było kierowanie różnych przesłanek ważnych w działalności wychowawczej nie tylko do nauczycieli świeckich, ale i duchownych zajmujących się wychowaniem i nauczaniem. Wychowawcę porównywał do kapłana, duszpasterza, który powinien wychowanka prowadzić ku dobru. Warto zapytać, czy można kierować się tropami wyznaczonymi przez ks. Mazurkiewicza w kwestii zadań nauczyciela-wychowawcy współcześnie w kontekście wychowania do wartości. Z analizy jego poglądów wynika, że doskonale dostrzegał złożoność uwarunkowań procesu wychowania, a w tym kontekście wynikające zadania nauczycieli-wychowawców. Ze znanstwem opisywał wagę wpływu osób i instytucji na wychowanie i rozwój człowieka. W swych rozważaniach dowodził, że trzeba mieć świadomość różnych niedoskonałości człowieka, w tym, jak pisał, takiej, którą nazywał „miłością własnego ja”. Ks. Mazurkiewicz nauczał, że trzeba walczyć z nadmierną miłością własnego ja, walczyć z egoizmem jednostki. Dowodził, że wprawdzie każdy człowiek troszczy się o własne ja, ale musi też dostrzegać drugiego człowieka. Wychowawca w swej działalności powinien się liczyć z obecnością czynników tak destrukcyjnych, jak i mających pozytywny na proces wychowania. Takim czynnikiem destrukcyjnym jest egoizm. Dlatego tolerowanie przez wychowawców owego „ja”, nadmierne go przecenianie w życiu jednostki okazuje się niekiedy czynnikiem obciążającym dla jednostki, bo każe myśleć tylko o sobie, swoich potrzebach i nie dostrzegać drugiego i jego potrzeb. Nadmierna miłość „własnego ja” jest także destrukcyjna dla całego społeczeństwa. Lista zasad i wynikających z niej powinności wychowawców nakreślona przez ks. Mazurkiewicza jest długa, ale najważniejsza na niej jest zasada – powtórzmy to – kierowania się wartościami, takimi jak dobro, prawda, piękno. To na nich powinni się opierać wychowawcy, formułując zasady wychowania i tworząc każdego człowieka. Bo właśnie one mają ponadczasowy i ponadkulturowy, uniwersalny wymiar. I te postulaty nie straciły na znaczeniu i współcześnie. A wartość i aktualność idei zawartych w pismach ks. Mazurkiewicza na temat: nauczyciel a wychowanie w świecie wartości wynika, w mojej ocenie, także z faktu, że był on pedagogiem praktykiem. Wypowiedziane przez niego postulaty pedeutologiczne łączyły w sobie idee teoretyczne wyniesione ze studiów pedagogicznych i doświadczenia długoletniej praktyki w zawodzie nauczyciela.

Bibliografia

Źródła drukowane:

- Pamiętnik piątego Zjazdu w Łodzi 3 IV–5 IV 1929* (1930). Kielce: Związek Zakładów Teologicznych w Polsce pod wezwaniem św. Jana Kantego (s. 237–249).
- Pamiętnik szóstego Zjazdu w Poznaniu 8 IV–10 IV 1931* (1932). Kielce: Związek Zakładów Teologicznych w Polsce pod wezwaniem św. Jana Kantego (s. 355).
- Pamiętnik siódmego Zjazdu w Wilnie 19 IV–20 IV 1933* (1934). Wilno: Związek Zakładów Teologicznych w Polsce pod wezwaniem św. Jana Kantego (s. 372, 374 i 285–286).
- Pamiętnik ósmego Zjazdu w Częstochowie 15–17 IV 1936*, (1937). Kraków: Związek Zakładów Teologicznych w Polsce pod wezwaniem św. Jana Kantego (s. 253–288).

Ważniejsze publikacje pedagogiczne i historyczno-pedagogiczne Karola Mazurkiewicza:

- Mazurkiewicz K. (1921). *Początki Akademii Lubrańskiego w Poznaniu (1519–1535): przyczynek do dziejów rozwoju nauk humanistycznych w Polsce*, Poznań: nakładem autora (rozprawa doktorska).
- Mazurkiewicz K. (1925). *Benedykt Herbest – pedagog – organizator szkoły polskiej XV wieku, kaznodzieja – misjonarz doby reformacji*, Poznań: Fiszer i Majewski – Księgarnia Uniwersytecka.
- Mazurkiewicz K. (1930a). *Program i metoda nauczania pedagogii*, w: *Pamiętnik piątego Zjazdu w Łodzi 3 IV–5 IV 1929*, Kielce: Związek Zakładów Teologicznych w Polsce pod wezwaniem św. Jana Kantego”, s. 237–249.
- Mazurkiewicz K. (1930b). *Przygotowanie pedagogiczno-dydaktyczne profesorów teologii*, [w:] *Pamiętnik piątego Zjazdu w Łodzi 3 IV–5 IV 1929*. Kielce: Związek Zakładów Teologicznych w Polsce pod wezwaniem św. Jana Kantego, s. 57–64.
- Mazurkiewicz K. (1931). *Znaczenie ideałów w samowychowaniu*, „Szkoła”.
- Mazurkiewicz K. (1933). *Czego uczą kryzysy ubiegłych wieków*, Poznań: Naczelny Instytut Akcji Katolickiej.
- Mazurkiewicz K. (1934). *Duszpasterz wobec nauczycieli*, Poznań: Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha i odb. „Wiadomości dla Duchowieństwa” 1933, nr 11–12.
- Mazurkiewicz K. (1936). *Wobec zagrożeń świata*, Poznań: Naczelny Instytut Akcji Katolickiej.
- Mazurkiewicz K. (1937a). *Ideał duszpasterza młodzieży według wzoru św. Jana Bosko*, Poznań: Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha i odb. „Duszpasterz” 1937, nr 6.
- Mazurkiewicz K. (1937b). *O basto wychowawcze dzisiejszej doby*, w: *Pamiętnik ósmego Zjazdu w Częstochowie 15–17 IV 1936*, Kraków: Związek Zakładów Teologicznych w Polsce pod wezwaniem św. Jana Kantego, s. 253–288.
- Mazurkiewicz K. (1937c). *Wychowanie w świetle prawdy chrześcijańskiej*, Potulice: „Seminarium Zagraniczne”.
- Mazurkiewicz K. (1938). *Pedagogika i dydaktyka: wykłady ks. prof. Mazurkiewicza na Wyższym Kursie Pedagogicznym. Koło Naukowe. Towarzystwo Studentów Akademii Handlowej w Poznaniu*, Poznań: nakładem autora.

Opracowania:

- Chmaj L. (1962). *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Gorzejowski K. (1936). *Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Kcyni*, [w:] T. Eustachiewicz (red.), *Seminaria nauczycielskie Poznańskiego Okręgu Szkolnego*, Poznań: nakł. Dyrekcji Seminariorów Nauczycielskich, s. 111–196.
- Hellwig J. (1993). *Ks. Karol Mazurkiewicz (1881–1942) jako teoretyk i historyk wychowania*, „Kronika m. Poznania”, nr 1–2, s. 188–195.
- Hellwig J. (2001). *Dzieje historii wychowania w Polsce i jej twórcy*, Poznań: Eruditus.
- Kabacińska K. (2008). *Mazurkiewicz Karol (1881–1942)*, [w:] A. Meissner i W. Szulakiewicz (red.), *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 561–565.
- Siemianowski A. (1986). *Człowiek i prawda*, Poznań: „W drodze”.
- Skoczylas K. (2017). *Wkład „Ateneum Kapłańskiego” w polską dyskusję na temat wychowania do miłości w okresie międzywojennym*, „Teologia i Człowiek”, nr 3, s. 172–175.
- Skoczylas K. (2018). *Związek Zakładów Teologicznych im. św. Jana Kantego w Polsce*, „Studia Włocławskie”, t. 20, s. 25–42.
- Skoczylas K. (2019). *Problematyka pedagogiczna elementem doskonalenia wykładowców teologii w Polsce w latach 1918–1939*. „Collectanea Theologica”, nr 1, s. 115–138.
- Stróżewski W. (1992). *W kręgu wartości*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Szczepaniak J. (1997). *Troska Kościoła o nauczanie i wychowanie religijne w Polsce w latach 1918–1927*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Szczepaniak J. (1999). *Kształcenie i formacja katechetów Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce w latach 1918–1939*, Kraków–Czulice: Parafia Rzymskokatolicka świętego Mikołaja.
- Szpet J. (2003). *Mazurkiewicz Karol (1881–1942)*, w: *Słownik katechetów polskich XX wieku*, R. Czekalski (red.), Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Szulakiewicz W. (2000). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939. Studium historiograficzne*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Wierzbicki M. (2011). *Nauczyciel w szkole salezjańskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Wolniewicz B. (1993). *Filozofia i wartości. Rozprawy i wypowiedzi*, Warszawa: Wydział Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Władysława Szulakiewicz
Akademia Ignatianum w Krakowie
e-mail: wladyslawa.szulakiewicz@ignatianum.edu.pl